

A pénzvilág hatalmának titkai

Az első kérdés az kell legyen, hogy mit értünk pénzvilágon, és miért gondoljuk azt, hogy a pénzvilág szereplőinek különleges hatalmuk van. Pusztán gazdasági szempontból a pénzvilág szereplői azok a szervezetek, amelyek pénzzel foglalkoznak, pénzzel teremtenek pénzt, a pénzzel való foglalataskodással hoznak létre maguknak és partnereiknek jövedelmet. A legismertebbek a bankok, a biztosítók és a különböző nyugdíj- és egyéb pénzalapok, bankkártya-vállalkozások, befektetési alapok. A továbbiakban ezek közül a legismertebb és talán az utóbbi időben az átlagemberek között leginkább negatív színben megjelenő intézménytípussal, a bankokkal fogunk foglalkozni. Azt pedig, hogy a pénzvilág legismertebb szereplőiről, a bankokról és a bankházakról miért gondolják az emberek, hogy hatalmuk túlzottan megnőtt, és ezért miért vannak róluk rossz véleménynyel, remélhetőleg világossá válik a következő ismertetésből.

A bankárokodás ősi tevékenység. Nyomait már megtaláljuk Egyiptomban, Babilóniában és Görögországban. Európában az első, többféle feladatot is ellátó bankokat a XIV. században hozták létre. Korunkban különleges feladatokat ellátó bankok a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és az eurózóna bankja, az Európai Központi Bank. Vannak azonban további, a bankok által létrehozott szervezetek, amelyek szinte behálózzák a világot. Ezekről is szó lesz a későbbiekben.

A bankok feladatai

Korunkban a bankok vezető szerepet játszanak a gazdaságban és a társadalmak életében egyaránt. Fontos a szerepük a gazdaság finanszírozásában. A kereskedelem sem működhetne hatékonyan a bankok részvétele nélkül. A bankok betéteket gyűjtenek, majd az időlegesen megtakarított pénzeket átcsoportosítják a gazdaságba: új tevékenységeket, beruházásokat, innovációkat könnyítve

meg ezzel. A XIX. század híres angol közgazdásza J. S. Mill úgy fogalmazott, hogy a bankokra nagy szükség van, mert működésük „olajozza a gazdaságot”. De akkor miért éri korunkban egyre több bíráló a pénzüvilágot és különösen a bankokat? Az egyik ok nyilvánvalóan a 2008. évi válság kitörésében játszott szerepük. Röviden ezt úgy lehetne megfogalmazni, hogy játszottak a tűzzel, rendkívül kockázatos pénzügyi termékeket dobtak a piacra, és amikor ezek a termékek csődhelyzetbe kergettek a bankokat, akkor nyújtották a kezüket a kormányok felé, hogy mentsek meg őket. Azok a bankok tették ezt, amelyek élharcosai voltak a neoliberais ideológiának, vagyis annak a véleménynek, hogy az államnak semmi keresnivalója sincs a gazdaságban. Persze amikor, saját hibájukból bajba kerültek, azonnal feladták ezt az ideológiát, és nem röstelltek állami beavatkozásért kiáltani. Csakhogy az államnak nincs saját pénze. Amit ad az egyik oldalon, azt beszedi a másikon. Vagyis a bankokat más fontos területektől elvont pénzzel lehetett csak megmenteni. Ez pedig visszaütött a gazdaságban és a társadalomban egyaránt: gazdasági hanyatlást és a munkanélküliség megugrását okozva a világ sok országában. De miért tudták a bankok rávenni a kormányokat arra, hogy az adófizetők pénzéből szüntethessék meg azokat a veszteségeket, amelyeket saját rossz működésüknek köszönhetnek? A pénzügyi nehézségekkel küzdő egyéb intézményeket, például kórházakat, iskolákat vagy kisvállalkozásokat miért nem mentik meg ugyanilyen természetes módon a kormányok? Az okokat a pénzüvilág megnövekedett hatalmában, lobbijerejében kell keresnünk.

Nézzünk ezzel kapcsolatban néhány tipikus véleményt! Miért olyan nagyhatalmúak a bankok? Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a brit *The Guardian* 2014. január 17-ei számában a következőt olvashatjuk: az ok az, hogy túl sok hatalom összpontosul túl kevés ember kezében. Érdekességként megemlíti, hogy Nagy-Britanniában a pénzügyi szektor a válság előtt kétszer olyan gyorsan nőtt, mint az egész brit gazdaság. Simon Johnson és James Kwak könyve, a *13 bankár* címmel jelent meg 2010-ben a Pantheon Books kiadó gondozásában. A könyv azt bizonyítja, hogy a kevés és óriási, nemcsak gazdasági, de politikai hatalomra is szert tevő bank nagy veszélyt jelent a gazdaságra és a társadalomra egyaránt. A szerzők szerint az elmúlt 30 évben néhány bank annyira nagy és nyereséges lett, hogy gazdasági hatalmát egyre nyilvánvalóbban kezdte használni a politikai erőviszonyok alakítására is. Ezt bizonyítja, hogy a saját hibájukból, a kockázatos pénzügyi termékek miatt bajba került bankokat azonnal megmentették a kormányok, kivonva ezzel jelentős forrásokat az oktatásból, egészségügyből és a gazdaságból. Mivel azóta sem történt semmi a bankok működésének szabályozására fennáll a veszély, hogy folytatják korábbi káros tevékenységüket, amellyel újra bajba sodorhatják a világgazdaságot, számítva arra, hogy ha ez megtörténne, akkor újra megkapnák a továbbéléshez szükséges állami támogatást. Mindezzel viszont hozzájárulnak az államok eladósodottságának növekedéséhez, ami pedig tipikusan mindig megszorításokat indít el, azok pedig a társadalmi problémák növekedésével járnak. A szerzők azt állítják, hogy ezt

a folyamatot csak úgy lehet megállítani, ha ezeket az óriás bankokat feldarabolják, ezzel elérik azt, hogy ne az állami-politikai kapcsolataik miatt legyenek sikeresek, hanem egymással versenyezve, a valódi gazdaságot és az emberek beruházásait finanszírozva, minőségi bankterméket kínálva működjenek a piacon.

A *The New Yorker* amerikai lap így írt 2010. november 29-ei számában: A válságot túlélő nagybankok újra jelentős profitot termelnek. Ennek ellenére nem végzik megfelelően eredeti és alapvető feladataikat: nem finanszírozzák a szükséges mértékben a cégeket, főleg nem a kicsiket. A bankok eredményessége ezért ma már kevésbé függ az általuk finanszírozott cégek sikerétől, mint korábban. Sokkal inkább a napi piaci mozgást kihasználó spekuláció, az úgynevezett innovatív, a valódi gazdaságtól teljesen független banki termékek hozzák a nagy profitot. Persze – tegyük hozzá – hogy időnként a nagy veszteséget is. Csakhogy a profit a cégek mint magánvállalkozások tulajdona, a sikertelenség esetén keletkező hatalmas veszteséget pedig „társadalmasítják”, azaz az állampolgárokkal fizettetik meg. Ezt láttuk a 2008. évi válság kitörését követi bankmentő-csomagok esetén. A cikk szerint éppen ezért ezek a tevékenységek ahe-lyett, hogy értéket teremtenének, értéket szívznak el a társadalomtól.

A cikk még egy érdekes jelenségre rámutat: 1980 óta az USA-ban a bank-szektorban foglalkoztatottak száma a korábbi körülbelül 5 millióról több mint 7,5 millióra nőtt. Eközben a pénzügyi szektor nyereségessége is jelentősen megugrott. Körülbelül 30 éve az üzleti területen megtermelt összes nyereség-ből körülbelül 14 százalék volt a pénzügyi vállalkozásoké, 2010-ben pedig már több mint 25 százalék. Más, frissebb forrásból pedig már ismeretes, hogy 2013-ra, a válság máig érezhető hatásai ellenére, ez a szám 37 százalékra nőtt. Pedig olyan cégekről beszélünk, amelyek nem terveznek, nem építenek és nem adnak el megfogható termékeket, figyelmeztet az írás. Majd így folytatja: körülbelül 2006-ig a pénzügyi szektorban a bérek megközelítőleg 60 százalékkal voltak magasabbak, mint az átlag. Viszont 2009-ben, amikor szinte minden iparágban elbocsátások, bérfagyasztások, sőt bércsökkentések voltak, a nagy bankoknál, mint például a Goldman Sachs-nél átlagosan 27 százalékos fizetésemelések voltak. A Goldmannál, ezen kívül, közel 1000 munkavállaló kapott 2009-ben több mint egymillió dollár jutalmat. Ezek után nem véletlen, hogy amíg az ötvenes években a Harvard Business School legkiválóbb diákjai az iparban kerestek állást maguk-nak, addig 2012-ben az iskola végzőseinek 35 százaléka a pénzügyvilágban helyezkedett el. Ráadásul ez már némi csökkenést is jelent, mivel a válság előtt ez az érték 45 százalék volt. Egy brit közgazdász, korábbi bankvezető ezzel kapcsolatban így fakadt ki: mi a csodáért kell a pénzügyi szektornak a legnagyobb és a legjobb-ban fizetett gazdasági ágának lennie, amikor pontosan olyan szolgáltatást végez, mint, mondjuk, a közüzemek? Viszont úgy viselkedik, mint a rák: végtelenül növekszik, egészen addig, amíg hatalmába nem keríti az egész testet.

Éppen ezért vetették már fel többben is, ahogyan arra korábban is utaltunk, hogy az óriás bankokat fel kellene szabdalni kisebbekre, és ezzel elérni azt,

hogy valóban versenyezzenek az ügyfelek kegyeiért. Azonban a mai napig nem történt semmi érdemleges ezen a területen. Sőt igazán a bankok szabályozása sem lett szigorúbb.

A pénzügyi szektor erejét növeli az is, hogy egyoldalú előnyben van a politikával szemben. A kormányok a költségvetést kötvények eladásával finanszírozzák. A kötvényeket a pénzügyi szektor szereplői veszik meg. A hitelezők ezért jelentős hatást tudnak gyakorolni a politikusokra. De van egy másik oka is a pénzvilág hatalmának. A politikusok választási kampányához rengeteg pénz kell. Ezt jelentős mértékben a pénzügyi szereplők biztosítják.

A *Harvard Business Review* 2014. júniusi internetes száma szerint 1980-ban a pénzügyi szektor teljes vagyona az USA GDP-jének ötszöröse volt. 2007-ben pedig már tízszerese. A vagyon növekedésével nőtt befolyása is. 1998 és 2013 között a pénzszektor közel 6 milliárd dollárt költött lobbitevékenységre. A 2008-as válság idején pedig növelte befolyását a kormányok felett. Hatalmasak azok az összegek is, amelyeket a politikai jelöltek támogatására költenek. Hozzátehetjük, hogy a pénznek nincs „színe”: a pénzvilág egyformán támogat eltérő értékrendű politikai pártokat és jelölteket. Az is jellemző, hogy a kormányvezetők és a bankvezetők időnként pozíciót cserélnek. Korábbi bankvezetőkől így lesznek magas rangú kormánytagok, és – választási vereség esetén – így kerülnek vissza „bukott politikusok” a bankszektorba. Nem véletlen – állítja az írás –, hogy a pénzvilág érdekei folyamatosan nyitott fülekre találhatnak a politikusoknál.

A cikk így folytatja: a pénzpiac növekvő befolyása a gazdaságra, a társadalomra és a kormányokra nem amerikai, hanem világjelenség. Ebben a világban – a cikk szerint – a „pénzügyi fark csóválja a gazdasági kutyát”. Egy érdekes IMF-tanulmány szerint, ha egy országban a magánszektor adósságállománya eléri a GDP 100 százalékát, az jelentősen rontja a gazdasági növekedés esélyeit, és növeli a pénzügyi sérülékenységet. Az erős eladósodottság miatt ugyanis a bankok nyomást gyakorolhatnak a cégekre azért, hogy rövid távon minél több profitot termeljenek, ami aláássa a cégek és ezen keresztül a gazdaság hosszú távú és kiegyensúlyozott fejlődésének a lehetőségeit. Ezt a jelenséget a brit közgazdász, Roger Bootle úgy magyarázta, hogy a gazdasági tevékenységeket minden országban két csoportba lehet sorolni: azok vagy kreatívak, vagy elosztók. A kreatív tevékenységek növelik a társadalmi vagyont. Az elosztók pedig csak egyik kézről a másikba irányítják azt. A pénzvilág tevékenységét a közgazdász a második csoportba sorolta. Példaként említi, hogy minden olyan ragyogó képességű informatikus, aki azzal foglalkozik, hogy a nagyon gyors valutakereskedési lehetőségeket tovább gyorsítsa, csak az értékek átcsoportosítását segíti, szemben azzal, ha például egy cégnél fejlesztené tovább az informatikai rendszert, amellyel új értéket alkotna. De a pénzvilág hatalma abban is megnyilvánul, hogy érdekei képviselőire, nézeti társadalmi elfogadtatására szakértőket, kutatócsoportokat is meg tud fizetni. Ezt a jelenséget így fogalmazza meg az írás: nehéz ugyanis egy embert meggyőzni arról, hogy értsen meg valamit, és azt tegye mások számára is érthetővé, ha azért kap jelentős jövedelmet,

hogy ne ezt tegye. Más módon kifejezve a dolgot, az igazi hatalom nem az, amikor valaki arra képes, hogy rákényszerítsen másokat bizonyos cselekedetekre, hanem az, amikor úgy változtatja meg az emberek gondolkodását, hogy azok már maguk is azt akarják tenni, amit a hatalom tőlük elvár.¹ Hozzátehetnénk, hogy ugyanez a helyzet a média világában. A pénzemberek kezében levő médiabirodalmak az emberek manipulálásának legfontosabb eszközei. Segítségükkel kormányokat lehet buktatni, és a társadalom számára ártalmas üzleteket lehet hasznosként feltüntetni, és az emberekkel elfogadtatni.

Célpontban a Goldman Sachs

2012. március 14-én jelent meg a *New York Times*ban Greg Smith írása „Miért hagyom ott a Goldman Sachs”-et címmel. A cikk azonnal szétterjedt a világban, és rengetegen szóltak hozzá, közöttük Paul Volcker, az amerikai központi bank, a FED akkori elnöke, Jack Welch, a General Electric cég elnöke és Mike Bloomberg New York polgármestere. Az írás nyilvánvalóan érzékeny pontokat érintett azzal, hogy a pénzvilág és a társadalom viszonyát kritikusan elemezte. A bankok viselkedését a válságban röviden így írta le: „fogjad a pénzt, és fuss el vele”. A cikkből később könyv lett, amely egy fiatalemberről szól, aki a bankok etikus működését feltételező hittel, 21 évesen, gyakornokként kezd dolgozni a Goldman Sachs bankházban. Azonban megismerve a bank működését, keserű szájjal távozik. A könyv az ő története kapcsán azt a következtetést vonja le, hogy a pénzvilág mára olyan gazdasági szereplővé vált, amelynek az alapvető filozófiája a „profit bármilyen áron”, akár a gazdaság és a társadalom kárára is. Ebben a játékban a bankok „kisember” ügyfelei csupán bábok. Ezt a helyzetet pedig csak úgy lehet megváltoztatni, ha a helyzetet belülről jól ismerők elmondják az igazságot.

Ilyen igazságként került felszínre a görög eset is. A *VOXeup* internetes lap 2010. március 3-án idézi a francia *Le Monde* írását, amelynek címe: „Goldman Sachs, a nemzetközi hálózat: mindenhol ott vagyunk.” A cikk szerzője, Marc Roche arra hívja fel a figyelmet, hogy az óriás amerikai Goldman Sachs bank, mint tanácsadó jelentős díjért segített annak idején a görög kormánynak abban, hogy a valós pénzügyi helyzetét eltitkolva, azt sokkal jobbnak feltüntetve bevezethesse az eurót. A görög kormány részéről a megbízó a görög nemzeti bank azon vezetője volt, aki ezen munkáját megelőzően a Goldman Sachs munkatársa volt. A művelet lényege az volt, hogy úgynevezett derivatívák segítségével a görög adósságállományt és költségvetési hiányt a valódinál alacsonyabbnak mutatták ki, és így Görögország eleget tudott tenni annak a pénzügyi szabálynak, amely megszabta, hogy maximum mekkora adósságszinttel és költséggel

1 Az írás szerzője Gautam Mukunda, a Harvard Business School tanára. Címe *A pénzvilág hatalmának ára*.

tési hiánnyal léphet be egy ország az eurózónába. Az alkalmazott módszer azt jelentette, hogy bizonyos pénzműveletekkel megemelték a költségvetés bevételét azzal, hogy a visszafizetés majd jóval később lesz esedékes. Így rövid távon sikerült csökkenteni a hiányt és az adósságszintet egyaránt. Azonban egy adott idő elteltével a belépő visszafizetési kötelezettségek miatt az adósságszint és a hiány is jelentősen megnőtt. A derivatívák vagy származtatott határidős ügyletek olyan banki befektetési termékek, amelyek feltételes követeléseket foglalnak magukban, és értéküket valamely más termék értéke jelentősen befolyásolja. Úgy is szokták jellemezni őket, hogy valójában pénzügyi fogadások, a bankok kaszinójátékai, amelyek a nyertesek számára értéktermelés nélküli hasznot jelentenek. A „származtatott” szó éppen erre utal, arra, hogy ezek a műveletek nem kapcsolódnak valódi áruk vagy szolgáltatások forgalmához. Ezt a pénzügyi termékeket ezért még a sokmilliárdos amerikai befektető Warren Buffett is „pénzügyi tömegpusztító eszköznek” nevezte. A cikk írója, a „Goldman Sachs” nevet kicsit módosítva, „Government Sachs”-nek, azaz „Sachs kormánynak” nevezte az amerikai óriás bankot a következők állítva: „a Goldman Sachs gondosan toborzott és kiválasztott, kiemelkedően jól megfizetett tanácsadói kiválóan ismerik a hatalom folyosóinak szövevényeit az EU-n belül, és közvetlen kapcsolatban vannak az összes fontos döntéshozóval”. A cikk külön kiemeli az Európai Központi Bank (EKB) jelenlegi elnökét, Mario Draghit – aki a Goldman Sachs európai alelnöke volt 2001–2006 között – mint a Goldman Sachs kiváló európai uniós kapcsolatát. A brit *The Independent* korábbi, 2010. február 15-ei számában ír arról, hogy a Goldman Sachs még azt is megengedhette magának, hogy a nagy, részben neki köszönhető pénzügyi válság kitörése és az államtól kapott hatalmas támogatás zsebetétele után egy évvel, 2009-ben közel 10 milliárd fontnyi (mai áron ez körülbelül 4000 milliárd forint) jutalmat fizetett ki a vezetőknek a 2009. évi kiváló teljesítményükért. A vita a bankokról természetesen folytatódik. 2014 elején a Yale Egyetem az Egyesült Államokban konferenciát rendezett a bank szerepéről a társadalomban. A vitán Nobel-díjas közgazdászok, híres professzorok és gyakorlati szakemberek vettek részt. A vita főbb megállapításait közzétette honlapján.² Néhány gondolat a vitából:

- az emberek a pénzügyvilágra gyakran ellenszenvvel tekintenek, aminek például az az oka, hogy a pénzügyi szakma elvesztette az emberek bizalmát, mivel ma már csupán egyetlen dolog érdekli, az, hogy hogyan lehet minél több profitra szert tenni.
- korábban még a bankok törődtek a hírnevükkel. Viszont most a válság idején nyilvánvaló volt, hogy egy cseppet sem érdekelték őket, milyen üzletet bonyolítottak. A kizárólagos szempont az volt, hogy nyereséget hozzon. Így aztán olyan tevékenységekbe is belevágtak, amelyek a társadalom egésze számára károsak voltak, ráadásul tudatosan tették ezt, nem törődve semmi mással, mint a profittal.

2 insights.som.yale.edu/insights

Lobbizás felsőfokon

A „Corporate Europe Observatory” civil szervezet, amely elsősorban a nagy cégek és a bankok politikai döntéshozatalra gyakorolt hatását követi nyomon, így írt egy 2012. január 23-án megjelent „Mit keresnek a bankárok az EU-csúcs-találkozókon” című elemzésében: a bankvezetők azt nyilatkozták, hogy azért mentek Brüsszelbe, az EU-csúcsra, hogy a pénzügyi szektor érdekeit képviseljék. (Nem szó szerinti idézet.)

A bankok erős lobbiszervezeteket is létrehozhatnak. Egyikük az úgynevezett „30-ak csoportja” nevű bankárcsoport, amelyről a wikipédia a következőt írja: A G30 csoport tagjai a legfontosabb bankok, közöttük központi bankok vezetői és egyetemek, valamint nemzetközi intézmények vezetői. Központjuk Washingtonban van. Általában évente kétszer találkoznak. A csoportot 1978-ban a Rockefeller Alapítvány kezdeményezésére hozták létre. A csoport munkájához a kezdő tőkét is a Rockefeller Alapítvány adta. A csoport első elnöke Johannes Witteveen, az IMF korábbi elnöke volt. Jelenlegi elnöke Jean-Claude Trichet, az EKB korábbi elnöke. Tagja a csoportnak például Mario Draghi, az EKB jelenlegi elnöke is, továbbá a neves amerikai Princeton Egyetem professzora, Paul Krugman, valamint Kenneth Rogoff, az IMF korábbi vezető közgazdásza. Egyedüli kelet-európai tag Leszek Balcerowicz, a lengyel nemzeti bank korábbi kormányzója. Érdekességként jegyzem meg, hogy a csapatnak egyetlen nőtagja van, Gail Kelly ausztráliai bankvezető. A csapat saját magát tanácsadó testületként határozza meg. Érdekesség, hogy ennek ellenére az EU Bizottság elnöke irodája közelében van a csoport irodája, ami arra enged következtetni, hogy tagjai elég közel vannak az EU legfelső döntéshozóihoz.

Akarja-e valami komolyan szabályozni a bankokat?

Általános vélemény, hogy a bankokra szükség van, csak egyrészt jó volna visszaterelni őket eredeti feladataikhoz, másrészt meg kellene szüntetni az óriás bankok túlhatalmát. Ezt segítette volna elérni a nemzetközi tranzakciós adó bevezetése. A nemzetközi tranzakciós adó, amelynek semmi köze nincs a magyar tranzakciós adóhoz, a pénzügyi spekulációk korlátozását szolgálhatná. Az eredeti gondolat James Tobin Nobel-díjas amerikai közgazdásztól származik. Eredetileg a valutaátváltásokra kivetett adót jelentette volna azzal a céllal, hogy büntesse a rövid távú, spekulatív célú valutavásárlást és ezzel az egyes országok valutája elleni spekulációt. Az adót Tobin 1972-ben, azaz 42 éve javasolta, de máig nem sikerült belőle semmit megvalósítani. Ez nyilvánvalóan a bankszektor erős lobbijének, érdekérvényesítési képességének köszönhető. A tranzakciós adót nem lehet bankellenes gondolatnak tekinteni, mivel célja csupán az volt, hogy az adóval visszaterelje a bankokat eredeti feladataik ellátására, vagyis a reálszféra, a termelés, szolgáltatás finanszírozása irányába. Csakhogy a spe-

kulatív banktevékenység egyrészt sokkal gyorsabb és nagyobb profitot eredményezhet, mint mondjuk, egy ipari beruházás finanszírozása, másrészt jelentős politikai-hatalmi pozíciót is biztosíthat a bankoknak. Éppen ezért a bankok mindent elkövettek azért, hogy a tranzakciós adó bevezetésére sehol ne kerülhessen sor. Mára a tranzakciós adó értelmezése kibővült, és a szakmai vitákban mindenféle banki spekulatív pénzmozgások megadóztatását értik rajta. Az Európai Bizottság például 2011. szeptember 28-án sajtótájékoztatót tartott: „Fizessen tisztességes részesedést a pénzügyi szektor” címmel, amely arról szólt, hogy az akkor még 27 tagállamban be kellene vezetni egy pénzügyi tranzakciós adót, amely kiterjedt volna minden pénzügyi termékkel kapcsolatos tranzakcióra az esetben, ha legalább az egyik fél EU-s tagország lett volna. A részvények és kötvények esetén az adó a forgalmi érték 0,1, a derivatívák esetén 0,01%-a lett volna. Ez az adó körülbelül 60 milliárd euró bevételt jelentett volna az EU költségvetésében. A bevezetés tervezett időpontja 2014. január 1. lett volna. A sok feltételes mód arra utal, hogy ebből a tervből a mai napig semmi sem valósult meg. Aztán 2013. februárban az EU-Bizottság újra javaslatot tett a tranzakciós adó EU-szerte egyeztetett módon történő bevezetésére azzal, hogy a 2011. évi célok és elvek gyakorlatilag változatlanok maradnak. A javaslatot az Európai Parlament is jónak tartotta, és 2012. május 23-ai véleménye szerint a tranzakciós adó bevezetését kívánatosak ítélte. Korábban már hasonlóan nyilatkozott a Gazdasági és Szociális Bizottság és a Régiók Bizottsága is. 2013. februárban a javaslat mellékleteként bemutatásra került az a hatásvizsgálat is, amely azt elemezte, hogy milyen gazdasági következményei lehetnek a tranzakciós adó bevezetésének. Ez arra figyelmeztetett, hogy bizonytalan terepen mozog az EU a tranzakciós adó bevezetésének szándékával, ezért további szakmai elemzésekre van szükség, és be kell vonni a munkába a tagállamok, az Európai Bizottság és az Európai Parlament szakértői mellett minden további érdekeltet azért, hogy a nem kívánt mellékhatások elkerülhetőek legyenek.

A britek, bár elfogadják azt a tényt, hogy a 2008. évi bankválság, majd a bankok adófizetők adójából való megmentése romboló hatással volt az EU gazdaságára, és erkölcsileg ezért indokoltnak tűnhetne a „Tobin-adó” vagy új európai néven a „Robin Hood-adó” bevezetése azért, hogy a bankok adjanak vissza valamit abból a társadalmaknak, amit elvettek tőlük, még sem értenek egyet az adó általános bevezetésével. Szerintük az Európai Bizottságnak nincs joga ilyen általános szabályozást létrehozni. De közben az EU-Bizottság maga is visszavont így fogalmazva meg a következő lépéseket: továbbra is cél az adó bevezetése, de csak kisebb lépésekben. Az első lépésben csak a részvényekre és a derivatívák néhány változatára terjedne ki, és az adó fizetését 2016. januárral kellene elkezdni. A további lépéseket pedig nem határozta meg a Bizottság. Azóta is csak általánosságok olvashatók a témában. Az EU-business internetes újság így jellemezte a helyzetet 2014. szeptember 19-én: Európa pénzügyminiszterei képtelenek megállapodni a régen beígért tranzakciós adóról. A németek egy teljesen legyengített változatát elfogadnák, a franciák viszont még ez ellen

is tiltakoznak, mivel erős a derivatívákon jelentős hasznot bezsebelő pénzügyi szektoruk. A német pénzügyminiszter, Wolfgang Schäuble így nyilatkozott az ügyről: „az első lépés, sajnos az az igazság, hogy nagyon apró lesz, de hát az is jobb, mint a semmi”. Ez a helyzet annak ellenére, hogy az átlagember haragja a bankok működésével szemben nem csitul. Az emberek nem felejtik, hogy a válságot a nagy bankok felelőtlen pénzügyi műveletei és az azokat korlátozni képes politikai akarat hiánya, ennek következtében a szabályozás gyengesége robbantotta ki. Ezután a bankok jelentős állami támogatást kaptak azért, hogy nem menjenek tönkre, és folytatni tudják a valódi gazdaság finanszírozását. Az állampolgárok adójának a bankokhoz való átcsoportosítása viszont a pénzügyi válságot gazdasági válsággá növelte, amely sok ország esetén a csőd szélére sodródást, a nemzeti jövedelmek drasztikus csökkenését és a munkanélküliség drámai megugrását hozta. Eközben a bankok zavartalanul folytatják spekulatív műveleteiket, sem azok szabályozása, sem pedig adóztatása területén nem történt érdemi előrelépés. A gazdasági növekedés finanszírozással való támogatását pedig továbbra is hanyagolja a bankrendszer. Mi mást mutat ez a folyamat, mind a pénzvilág hatalmas lobbijét, azt, hogy sokkal nagyobb hatást tudnak gyakorolni a politikusokra, mint az állampolgárok, akiket a válság valójában sújtott.

A bankok kapcsolati pókhálója

Az eddig említett problémák után furcsa felvetni azt a tényt, hogy valójában létezik az a pénzügyi hálózat, amely szabályozhatná a bankok működését, sőt lehetősége lett volna arra is, hogy – megakadályozva a bankok veszélyes spekulatív műveleteit – megelőzze a válság kitörését. A hálózatból a bázeli bankfelügyeleti rendszerről és az USA Központi Bankjáról, a FED-ről ejtsünk néhány szót!

BIS – BCBS

A nemzetközi fizetések bankja (BIS: Bank for International Settlements) a világ legrégebbi, ma is létező és működő pénzügyi intézménye. Szervezi a bankok monetáris együttműködését. A központi bankok központi bankjának is nevezhetjük. Ez a szervezet működteti a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottságot. Székhelye Bázelen található. Eredetileg a BIS-t 1930-ban az úgynevezett Young-terv végrehajtására hozták létre. A Young-tervet Owen Young amerikai bankár készítette, és a célja az volt, hogy az I. világháború után a német jóvátételi fizetések ügyét újrarendezze. A pénzbeli fizetéseket 1987-ig, a természetbenieket pedig 1940-ig kellett volna Németországnak teljesítenie. A terv azonban végrehajthatatlannak bizonyult, ezért 1932-ben megszüntették. Ennek fő oka az volt, hogy éppen a terv hatálybalépésekor, 1929-ben tört ki a gazdasági világválság, és

Németország emiatt nem tudott törleszteni. Ezután változott a szervezet a „jegybankok bankjává”. A II. világháború után a Szovjetunió és az NDK kivételével valamennyi európai állam tagja lett a BIS-nek. A szervezet kinyilvánított feladatai a nemzetközi valutaválságok megelőzése és kezelése, az európai pénzpiacok elemzése, továbbá a bankok és biztosítótársaságok felügyelete, amelyhez megszervezte a bankok adatszolgáltatási rendszerét. A szervezet pénzügyi alapokat is képez, és tényleges banki tevékenységet is folytat. A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS: Basel Committee on Banking Supervision) feladata az, hogy irányelveket fogalmazzon meg a világ valamennyi központi bankjának szabályozásával kapcsolatban. Az intézményt 1974-ben alapították. A BCBS az ún. G10 országok központi bankárainak állandó bizottsága.

A G10 országok tagjai az induláskor, 1962-ben az USA, Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Kanada, Japán, Olaszország, Németország és Svédország. Ezek központi bankjai alapították a BCBS-t. A csoporthoz 1964-ben csatlakozott Svájc, majd a későbbiekben Luxemburg is, de a neve nem változott. A G10-ek 1975-ben hozták létre a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottságot. A csoport tagjai rendszeresen, általában évente 3–4-szer találkoznak. A BCBS munkáját a létrehozó központi bankelnökök felügyelik. A BCBS egységes szabályozási javaslatokat fogalmaz meg. Ennek az az indoka, hogy a pénzvilág és a bankok működése nemzetközivé vált, viszont a jegybankok továbbra is a nemzeti szabályozás jogrend alapján működtek. Ez okozhatott például olyan problémát, hogy egy adott ország szigorúbb pénzügyi szabályozási rendszere miatt a helyi bankok a nemzetközi piacon versenyhátrányba kerülhettek. Ezért a bankok azt követelték, hogy a szabályozás legyen nemzetközi szintű éppen úgy, mint a bankok műveletei. Így aztán a bankokkal kapcsolatos szabályozás előbb-utóbb teljesen átkerült a BCBS, illetve a BIS hatáskörébe, amely intézmények nemcsak az egyes országokkal, hanem országcsoportokkal, mint például az Európai Unióval is folyamatosan egyeztetnek. Persze esetenként ez az „önmagunkkal való egyeztetés” helyzetét jelenti, hiszen a tíz alapító ország közül 7 egyben EU-tagország is. Viszont mivel az eurónak mint az eurózóna egységes pénzének működése különösen érdekes volt a központi bankárok számára, ezért 1971-ben „Euro-valuta Állandó Bizottság” névvel létrehoztak egy újabb bizottságot azzal a céllal, hogy elemezze az új pénz bevezetésének makrogazdasági és nemzetközi hatásait. Ez a bizottság a mai napig működik, csak közben a neve „A globális pénzügyi rendszer bizottsága” névre változott. A BCBS azonban hamarosan megerősítette a pozícióját a nemzetközi pénzügyi rendszeren belül: tanácsadó, javaslattevő szervezetből szabályozó szervezetté változott. Olyan szabályokat alkotott, amelyek nemcsak a G10 tagországokra, hanem széles körben, más országokra nézve is kötelezővé váltak. Ennek ellenére azonban a BCBS általában azt hangsúlyozta, hogy nincsenek jogi eszközök a kezében, amelyekkel kikényszeríthetné szabályai gyakorlatban való bevezetését, és szankciókkal sem tud élni azokkal szemben, amelyek nem fogadják meg ajánlásait. Ennek ellenére az 1988. évi, a tőkemegfelelési mutatóval kapcsolatos úgyneve-

zett „Bázeli megegyezés (Bázel I), olyan szabályokat fogalmazott meg, amelyeket a nemzeti és regionális hatóságoknak, így például az EU-nak is törvénybe kellett foglalniuk.

A BCBS-ben 2014-ben 27 ország központi bankja, továbbá külön az EU központi bankja (EKB) képviselteti magát. Érdekesség, hogy az EU-tól függetlenül Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Spanyolország, Svédország, Nagy-Britannia és Luxemburg külön is jelen van tagként a Bizottságban. További három ország: Chile, Malajzia és az Egyesült Arab Emírátsok megfigyelőként vannak jelen. A BCBS munkáját felügyeli a már említett BIS, továbbá az EU Bizottsága, az Európai Bankhatóság és az IMF. A BCBS elnöke jelenleg Stefan Ingves, a svéd „Sveriges Riksbank” (Svédország Központi bankja) kormányzója. Charles Goodhard brit professzor számol be arról, hogy amikor könyvet akart írni a BCBS 1974–1997 közötti működéséről, akkor a BIS-től, a BCBS-től és maguktól a központi bankároktól is engedélyt kellett kérnie ahhoz, hogy a dokumentumokhoz hozzáférhessen. Az engedélyt úgy kapta meg, hogy egyes dokumentumokat azzal az indokkal, hogy azok történelmi okok miatt nem hozhatók még mindig nyilvánosságra, nem nézhetett meg. A professzor munkáját ezért csak azon információkra támaszkodva végezhetette el, amelyekbe betekinthezett. Végül is a könyv 2011-ben készült el, és az USA-ban, New Yorkban adta ki a Cambridge University Press. Ez azt érzékelteti, hogy a bázeli rendszer működése nem teljesen átlátható. Az viszont nyilvánvaló, hogy a központi bankokon keresztül nagy hatással tud lenni az egész bankrendszerre, annak működésére. Vajon akkor miért nem megy előre a bankok működésének a társadalom és a gazdaság érdekeit szolgáló szabályozása? Miért foglalkozhatnak óriás bankok olyan tevékenységekkel, amelyekkel végső soron pénzügyi válságba sodorják a világot?

Központi Bankok és a FED

A központi bank egy ország első számú bankja, amelynek fő feladata a monetáris politika kidolgozása és megvalósítása. A monetáris politika legfontosabb céljai között az árak stabilitásának megőrzését, vagyis az infláció kordában tartását, a reálgazdaság sikerességének elősegítését és az általános pénzügyi stabilitás biztosítását szokták megemlíteni. Az infláció kordában tartása összefügg a pénzstabilitás megőrzésével. A reálgazdaság sikerességét pedig az alacsony munkanélküliség és az egészséges gazdasági növekedés mutatja. Az általános pénzügyi stabilitás fenntartása azt jelenti, hogy rendben van a költségvetés egyensúlya és az adósságállomány kezelése, és elkerülhető így mindenféle pénzügyi probléma és válsághelyzet.

A FED, a Federal Reserve System (szószertint a Szövetségi Tartalék Rendszer) az Egyesült Államok központi bankja. Elnöke 2014. január 31-éig Ben Bernanke volt. Utódja Janet Yellen. A bank létrehozásában nagy szerepet játszott Nelson Aldrich republikánus szenátor vezető, akit szoros szálak fűztek a leggazdagabb

bankárokhoz, mint például J. P. Morganhoz és John D. Rockefellerhez. 1910-ben Aldrich, Morgan és a Rockefeller bankház képviselői tíz napra elmentek a georgia-i Jekyll-szigetre, ahol Paul Warburg német származású amerikai bankár irányításával elkészítették a Federal Reserve törvény első változatát. Érdekeség, hogy a találkozóról egészen 1916-ig senki, még a kormány sem tudott. A cél az volt, hogy olyan központi bank jöjjön létre, amely független az államtól és a mindenkori kormánytól, továbbá a kormányok képviselői csak az igazgatótanácsban kaphassanak helyet. Ma a FED magánbankok konzorciumaként alkotja az USA központi bankját. A FED történetét kritikus szemmel Nomi Prins mutatja be „A világmindenség urai: összeesküvés. A FED születésének eltitkolt története” címmel 1999-ben megjelent filmjében. De létezik egy érdekes könyv is, amely a FED és általában a központi bankok működését elemzi. Szerzője Neil Irwin. A könyv 2013-ban „Az alkímisták: három központi bankár és a tűzben álló világ” (The Alchemists: Three Central Banker and a World on Fire) címmel jelent meg az USA-ban. Irwin, a *The Washington Post* rovatvezetője azt írja le, hogy hogyan tudtak a központi bankárok óriási hatalomra szert tenni a globális gazdaság felett a XVII. századtól napjainkig. Elmeséli azt is, hogy hogyan gyakorolják ezt a hatalmat a 2008-ban kezdődött globális pénzügyi válság óta.

Egy személyes élmény is izgalmas betekintést enged a FED világába. 2014. szeptember 26-án érdekes cikk látott napvilágot a „This American Life”, azaz „Ez az amerikai élet” című honlapon. A FED, azaz az amerikai központi bank működéséről adott közre érdekes részletet. Egy a bank működését vizsgáló szakember, Carmen Segarra nyilatkozott a FED belső problémáiról titokban készített felvételei alapján, amelyek akkor készültek, amikor a FED-nél dolgozott. A FED 2012-ben úgy döntött, hogy szigorúbban kellene szabályozni a bankokat, hogy elkerülhető legyen egy újabb, a 2008. évihez hasonló nagy válság. Ezért megbízást adott David Beimnek, a Columbia egyetem professzorának, hogy derítse fel, milyen hibák történtek a bankok szabályozása területén, amelyek lehetővé tették a bankválság kitörését. Beim, az elemzésen túl, a titkosnak minősített tanulmányban javaslatokat is megfogalmazott arra nézve, hogy a jövőben hogyan lehetne elkerülni a hasonló válságokat. Segarra arra volt kíváncsi, hogy a FED megfogadta-e ezeket a tanácsokat. A felkészült, nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező szakembert azonban hét hónap után elbocsátották. Segarra 46 órányi felvételt készített, mert már megbízása elején érezte, hogy bajba kerülhet, ezért bizonyítékokat akart gyűjteni igaza mellett. Az egyik nyilvánvaló tapasztalata az volt, hogy a FED nem mert, vagy nem akart szembe menni az USA legnagyobb bankjának, a Goldman Sachsnek az érdekeivel. Arról is beszélt, hogy többen is figyelmeztették, legyen türelmesebb, és „fogja vissza a nyelvét”, azaz ne legyen annyira direkt és zavarba ejtő, amikor kérdez: értse meg, hogy a FED „olyan, mint egy hatalmas Titanic, csak lassan képes mozdulni”. Az elmondottakból látható, hogy a bankrendszernek óriási világhálózata van, amelyen belül számtalan lehetőség kínálkozna arra, hogy a bankok „fair”, azaz tisztességes működését szabályozni lehessen. Ennek ellenére

ez az ügy csigalassúsággal halad előre. A fő ok nyilvánvalóan az, hogy a bankoknak nem érdekük a szabályozás. A tőke szabad áramlása liberális szabadságjog is éppen ezt az érdeket tükrözi. Mivel pedig a nagybankok vezetői és a politikusok között szoros kapcsolatok vannak, a bankok politikusokat és pártokat finanszíroznak, továbbá átjáróházként változnak a politikusi-bankári pozíciók, így nem nehéz a pénzvilág érdekeit érvényesíteni. De a központi bankok, még a legerősebbek is, mint a FED, kesztyűs kézzel bánnak a nagybankokkal. Éppen ezért egyre többen figyelmeztetnek arra, hogy ennek a túlzottan is barátságos kapcsolatrendszernek véget kellene vetni, mert ha nem lesz változás, akkor nagyon könnyen futhat bele a világ egy újabb pénzügyi válságba.

Zárógondolatok

A Magyar Nemzeti Bank kezdeményezésére készül Magyarországon az úgynevezett „fair bank”, vagyis tisztességes bank törvény. A jogszabály célja, hogy a bankok egyértelmű és világos, az ügyfelek számára érthető módon hitelezzenek, és a hitelezés feltételrendszerét ne változtathassák kényükre-kedvükre. De vajon miért kellett erre 24 évet várni? Hány ember, család életkörülményeit tették tragikussá az önkényes, a gazdasági helyzet által nem indokolt banki kamat- és díjemelések? Hogyan működött eddig a „bankok bankja”, vagyis a Nemzeti Bank és a mindenkori bankfelügyelet ebben a tekintetben? Miért csukták be szemüket a kormányok akkor, amikor a bankok nem egészen tisztességes tevékenységét érzékelték? És vajon mit csináltak a nálunk működő külföldi bankok anyabankjai? Nem zavarta őket „leányaik” tisztességtelen működése? Ezeket a kérdéseket azért kell feltenni, mert ma úgy tűnik, hogy a kialakult helyzetért alapvetően mindenki a bankokat kárhóztatja. Nem szabad azonban elfeledni azt, hogy a bankok csak azt tehették meg Magyarországon, amit az MNB, a Bankfelügyelet és a Kormány megengedett nekik! A felelősség tehát nem csak a bankoké. 2015-ben, úgy tűnik, hogy ha késve is, de lesz bankszabályozás. De közben már újabb csatát nyertek a bankok: a devizahiteleseknek nevezett adósok esetén a jelenlegi gyenge forintot válthatják át a bankok a devizaalapúnak mondott hiteletet forinthitelekre. Ez egyrészt nem „fair”, vagyis nem tisztességes, másrészt nem is fogja megoldani az adósok nagy hányadának a problémáit még akkor sem, ha az eddig megszerzett extra bankprofit egy részét, a Kúria döntése alapján, vissza kell majd a bankoknak juttatniuk az adósoknak. Itt jegyzem meg, hogy ez a visszajuttatás nem nyereség lesz az adósoknak, ahogyan egyes politikusok azt kommunikálják, hanem csupán veszteségcsökkentés. Ezért miközben örülhetünk a „fair bank” törvénynek, azért érezhetjük nálunk továbbra is a bankok lobbijét.

És tegyük hozzá, hogy emiatt nem tekinthető az sem biztosnak, hogy a jövőben, eredeti feladatuknak megfelelően, tisztességes módon fogják finanszírozni a reálgazdaságot, azon belül is különösen a kisvállalkozói szektort.